AMINTIRI DIN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL REFLECTATE ÎN MEMORIALISTICA ÎNVĂȚĂTORULUI PAMFIL CUCIUREANU DIN BILCA

IONEL-CRISTINEL PUHA

Memories from the Years of the First World War Reflected in the Autobiographical Writings of the Teacher Pamfil Cuciureanu from Bilca

(*Abstract*)*

The following historiographical approach intends to reconstruct the five years spent by the teacher Pamfil Cuciureanu from Bilca on the fronts of the First World War as a petty officer in the Austro-Hungarian army (1914–1917), the prison period in Italy (1917), the period when he joined the volunteer corps of the Romanian Legion (1918) and the return journey to his native Bucovina (November 1919). The main documentary support consists of his original notes, reunited in the manuscript *From the book of life. Autobiography.*

Keywords: autobiography, reservist, Romanian Legion, petty officer, teacher

Una dintre cele mai inedite scrieri memorialistice din Bucovina istorică, în care se reflectă evenimentele trăite de autor pe fronturile din Primul Război Mondial aparține învățătorului Pamfil Cuciureanu (1879–1959) din Bilca. Scrierea *Din carnetul vieții. Autobiografie*[1] se compune din două caiete dictando, primul de 47 de file și al doilea de 26 de file. Scrierea, foarte citeață, cu aspect caligrafic specific învățătorilor de altădată, nu este datată. Ținând seama de evenimentele relatate, se poate presupune că a fost scrisă imediat după întoarcerea autorului din refugiul din anul 1944. Pe pagina de gardă a primului caiet se găsește următoarea mențiune scrisă de mână: „Aceste caiete autobiografice ale învățătorului Pamfil Cuciureanu au fost lăsate înv[ățătorului] Puha Visarion, drept amintire și respect. Am primit acest dar biografic de la socrul meu, cu mult respect și le cedez Parohiei Bilca spre dragoste și veșnică amintire (15 august 1955, prof[esor] Gh. Popescu)".

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

[1] Publicată integral cu adnotări de Mircea Irimescu, sub titlul „Un memorialist: Pamfil Cuciureanu", în *Izvorul – 150 de ani de școală la Bilca*, Rădăuți, Editura Septentrion, p. 106–174.

Analele Bucovinei, **XXVI**, *1* (52), p. 77–82, Rădăuți – București, 2019

BDD-A32674 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:06 UTC)

Lucrarea nu vădește decât pe alocuri talent literar, fiind de interes documentar, cu alternanțe de pagini reușite, cu altele anoste. La fiecare filă se simte handicapul pe care-l îl aveau la scrierea în limba română cei mai mulți dintre bucovinenii din perioada Bucovinei de sub stăpânire austriacă (topica nefirească a frazei, dezacorduri gramaticale, vocabular limitat și încărcat cu regionalisme, expresii și cuvinte calchiate din limba germană). Relatarea acestei istorii de 80 de ani trăite direct este o lucrare valoroasă.

Pamfil Cuciureanu s-a născut în 28 martie 1879 (stil vechi), la Bilca, ca fiu al lui Petru Cuciureanu și a soției sale, Maria Tofan[2]. Urmează cursurile primelor două clase primare în localitatea natală, iar apoi, la sugestia învățătorului George Brăileanu, este trimis la școală la Rădăuți, unde absolvă clasele III–IV, avându-i ca învățători pe Patrichie Brăileanu, George Popadiuc, Onofrei Gherman și Dionisie Tofănel. În anul 1892, învățătoarea Melania Brăileanu (fiica lui George Brăileanu și sora lui Traian Brăileanu) îi pregătește pe Pamfil Cuciureanu și George Tofan pentru admiterea în clasa I a Gimnaziului din Suceava (elevii de aici beneficiind de predare în limba română și de ajutoare materiale de la Societatea „Școala Română"). Doi ani mai târziu, în 1894, Pamfil Cuciureanu s-a înscris la Școala de Învățători (Școala Normală) din Cernăuți, avându-l ca diriginte pe Raimund F. Kaindl. În primăvara anului 1900 absolvă cursurile acestei școli, iar din luna septembrie a aceluiași an este repartizat ca învățător la Bilca, la sugestia mentorului său, George Brăileanu. În anul 1901 este recrutat ca rezervist apt la Regimentul 22 Teritorial (Landwehr) din Cernăuți. Conform regulamentelor militare ale vremii, cel care era repartizat la acest regiment trebuia să facă atât stagiul ca recrut, cât și toate perioadele de concentrare (28 de zile în fiecare an, în lunile iulie – august). Doi ani mai târziu, este numit învățător definitiv la Școala din Bilca. În același an, Pamfil Cuciureanu s-a căsătorit cu Aspazia Popescul. A îndeplinit funcția de director al Școlii din Bilca în mai multe perioade (1911–1913; 1922–1926; 1936–1938). În anul 1938 a fost pensionat.

Autorul ineditelor pagini memorialistice relatează cu amănunte impresii din momentul declanșării mobilizării generale din Austro-Ungaria: ,,La 1 august 1914, Austro-Ungaria ordonă mobilizarea generală, care ştire se lăți ca fulgerul. Era zi de vineri, zi de târg la Rădăuți. La vestea mobilizării, toată lumea de la țară, aflată la oraș pentru târguieli, părăsi piața târgului Rădăuți și căuta cât mai curând să ajungă acasă. Tinerii ce se aflau la oraș, la știrea mobilizării, în stare turmentată se dedeau la fapte necuviincioase. Astfel, trecând pe strada Putnei din orașul Rădăuți, sfărâmau ferestrele locuitorilor orășeni. Seara din ziua de 1 August 1914, prin comune sunau clopotele bisericilor, care anunțau mobilizarea generală. Prin sate se auziră răcnete de bărbați și plânsete de femei. Era noaptea, era o groază în sat. În ziua de 2 august dimineața, mobilizații de la vârsta de 21 până la 42 de ani începură a merge rând pe rând la gările Vicovul de Jos și Gălănești, petrecuți de femei și copii, cu plânsete și jale. La fiecare două ore plecau trenuri bucșite de mobilizați,

[2] Arhiva Parohiei Bilca, *Condica născuților din parohia Bilca*, tomul IV, rubrica 5, p. 205–206.

BDD-A32674 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:06 UTC)

care se îndreptau spre unitățile lor. După câteva zile întâlneai în sat numai bătrâni, femei şi copii. Şcolile erau şi ele văduvite de învățătorii bărbați”[3].

De la 3 august 1914, învățătorul Pamfil Cuciureanu a trebuit să se prezinte la Regimentul 22 Landwehr din Cernăuți. Momentul despărțirii este surprins cu multă emoție: ,,Mi-am părăsit casa, soția şi cei doi copii mici, pentru a urma mobilizării generale. Despărțirea de cei mai dragi ai mei era de nedescris de grea, asemenea de grea era şi despărțirea de şcoală şi de colegii mai în vârstă. Am plecat cu inima frântă de durere, mai înainte de-a mă ruga Creatorului să ajung a mă reîntoarce sănătos la ai mei dragi”[4].

În primii doi ani ai războiului (1914–1916), Pamfil Cuciureanu nu a fost trimis direct pe frontul de luptă şi a fost utilizat, datorită abilităților sale caligrafice şi cunoaşterii limbii germane, în calitate de subofițer în birourile administrației militare ale Regimentului 22, la Oradea, Trofaiach (Stioria), Friedek-Mistek (Silezia) şi Monospetri (Ungaria). Probabil după luna august a anului 1916, a fost transferat ca fruntaş la Batalionul 19 de marş pe frontul italian. În bătălia de la Goriția (Slovenia), a fost rănit uşor. După două săptămâni petrecute la infirmerie, a fost retrimis pe front de către medicii străini, care i-au transmis, cu cinism, românului bucovinean: ,,Pentru a fi împuşcat eşti bun (zum Erschiessen sind sie gut), trebuie să mergi în linie la front”[5]. Timp de câteva săptămâni, Pamfil Cuciureanu a activat în cadrul unei unități de rezervă din spatele frontului, stabilizat în zona muntoasă Prvaczina (Munții Karst, Slovenia de astăzi), împreună cu alți şapte învățători rezerviști din Bucovina. Din octombrie 1916, învățătorii rezerviști sunt scoşi ,,din zona de foc şi de moarte” şi trimişi la un stagiu de instrucție intermediară, la Friedek-Mistek, etapă necesară înscrierii la Şcoala de Ofițeri de Rezervă din Zägendorf (Silezia).Timp de trei luni şi jumătate (1 ianuarie – 15 aprilie 1917), cei trei sute de învățători rezerviști sunt supuşi antrenamentelor dificile, fiind promovați la gradul de sergent aspirant de ofițer.

Evoluția ostilităților pe frontul italian a determinat însă trimiterea rezerviştilor spre Insbruck. În noua calitate de comandant de pluton în Batalionul 29, Pamfil Cuciureanu rememorează perioada deosebit de dificilă: ,,[…] era în toiul verii, făceam teme de luptă, urcam munții până la ghețari, când numai cu greu urcam munții cu bastoanele şi greutatea în raniță, transpiram de căldură, dar ajunşi la gheţar tremuram de frig, nu aveam ce face, dar am petrecut şi aceste greutăți”[6].

La finele lunii iulie a anului 1917, compania de mitraliori comandată de subofițerul Pamfil Cuciureanu a primit ordin să se ataşeze regimentelor de pe front, la Monte Santo. Autorul descrie dramatic infernul zilelor de confruntare cu armata italiană: ,,Eram pe Monte-Santo. Artileria italiană a început ofensiva. Noi ne-am adăpostit cu mitraliera într-o cavernă, fiindcă în tranşeul sub cerul liber nu era chip,

[3] *Din carnetul vieții. Autobiografie*, caietul 1, f. 24.
[4] *Ibidem*, f. 25.
[5] *Ibidem*, f. 26.
[6] *Ibidem*, f. 27.

BDD-A32674 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:06 UTC)

eram cu zilele în mâni. În cavernă erau răniți, mulți ieșiți din minți, fantaziau, în cavernă soldații răniți își făceau necesitățile corporale, era întuneric, intrarea în cavernă se astupase cu pământ din cauza bombardării din apropiere. Era ziua mare, însă în cavernă întuneric, nu venea nici dintr-o parte cât de puțin aer sau lumină, o înăduşală, țipete şi vaiete, era un adevărat iad. […] Pe acest loc nu era chip de trăit în cavernă, închişi fără pic de aer; preferam mai degrabă moartea decât să stau aici. Am săpat pământul cu mâinile spre uşa cavernei şi am ieşit eu, cât şi camaradul Tvrdik, din acel iad al cavernei. După distrugerea tranşeelor şi a unor caverne, artileria italiană încetase de a mai bate şi trupa pedestră înainta spre noi, rupse linia şi ne luă din spate. La această observare am dat ordin mânuitorilor mitralierei să se tragă. Eu personal nu mă mai puteam retrage, deoarece italienii erau deja deasupra cavernei noastre”[7]. La 23 august 1917, Pamfil Cuciureanu şi mitraliorii din subordinea sa sunt dezarmați de către italieni şi sunt luați prizonieri: ,,După ce s-au adunat mai mulți prizonieri, cam la un batalion, am fost puşi în rând câte 6 inşi şi apoi controlați dacă nu avem arme, cuțite, brice, foarfece, până chiar şi ace italienii le confiscau. Am făcut marşuri până a doua zi la amiază-zi înconjurați de soldați, carabinieri şi călări, până ce am ajuns în orăşelul Monzano, vreo 40 km de frontul de luptă înlăuntrul Italiei”[8].

De la sfârşitul lunii august a anului 1917 începea perioada calvarului de două săptămâni din lagărul italian Monzano: ,,Îngrădit cu sârmă ghimpată sub cerul liber, [lagărul] cuprindea peste 20 000 [de] prizonieri păziți de soldați italieni. În acest lagăr am staționat 2 săptămâni, urmând aici dezinfectarea hainelor. Fiecare prizonier a primit aici câte un număr de rând […]. La 20 000 [de] prizonieri exista aici numai o bucătărie şi un apeduct. Tot a treia zi veneam la rând, primeam mâncare, iar la 24 de ore puteai ajunge la apă, dacă îți păstrai rândul. Mulți din prizonieri ne doream să venim iarăşi pe front, decât să murim aici de foame şi sete”[9].

La începutul lunii septembrie a anului 1917, prizonierii din lagărul de la Monzano sunt transferați spre sudul Italiei, în provincia Bari, la ferma Casale D’Altamura, prilej de rememorare pentru autor a condițiilor de lagăr: ,,Lagărul de prizonieri de aici se compunea din 33 [de] barăci, de câte 40 de metri lungime, o clădire p[en]t [ru] biroul administrației interne, câte o bucătărie de fiecare baracă (reparto sau campanie), care adăpostea 250 de oameni. Lagărul era împrejmuit cu un gard înalt de sârmă ghimpată şi pe din afară tot la 10 m câte un soldat înarmat, ca santinelă. Afară de lagăr se afla clădirea pentru comandamentul lagărului, condus de un colonel ofițer şi carabinieri (jandarmi)”[10]. În lagăr, autorul a avut surpriza de a întâlni un fost coleg de studii de la Cernăuți, învățătorul Prelipcean: ,,Rând pe rând, câte unul, ca oile prin strungă, din cei 800 [de] prizonieri sosiți aici, am fost primiți de ofițerul italian Amoruzo şi repartizați pe barăci după naționalități. Aici

[7] *Ibidem*, f. 27.
[8] *Ibidem*, f. 28 și urm.
[9] *Ibidem*, f. 29.
[10] *Ibidem*, f. 31.

BDD-A32674 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:06 UTC)

am aflat pe colegul înv. Anton Prelipcean, care m-a recomandat ofițerului Amoruzo. Ofițerul italian a stat cu mine de vorbă în limba română. Colegul Prelipcean era prizonier încă din anul 1916 şi avea aici serviciul de factor poştal pentru Reparto a V (Compania V). La acest Reparto am fost repartizat şi eu”[11]. În noua postură , autorul are şansa de a lucra la birourile armatei italiene pentru a inventaria prizonierii din lagăr şi de a întâlni alți frați bucovineni: „În lagărul din Casele D’Altamura am aflat pe colegii Const. Brăteanu din Stupca, Anton Prelipcean din Vicovul de Jos, Dumencu din Horodnic, Orest Mercheş un tânăr student din Fundul Moldovei, apoi un țăran bilcan, Dumitru Cornea şi mulți alți cunoscuți de prin satele vecine din întreg județul Rădăuți. După sosirea mea, la vreo două săptămâni apăru în acest lagăr şi colegul Nicolae Simionovici, venind dintr-un spital”[12].

În acest lagăr cu prizonieri de diferite naționalități, „români din Bucovina, români ardeleni, bănățeni, români din România, ucraineni, germani, poloni, bosnieci, sârbi, unguri, dalmații, bulgari, greci şi alții”[13], autorul însemnărilor a avut şansa unică (singurul român) de a face parte dintr-o orchestră de 12 persoane, ca interpret la vioară, dirijată de Parsche. Acesta „a cerut de la membrii orchestrei, ca fiecare să-şi exprime dansurile naționale. El a cerut şi de la mine să-i cânt un dans național românesc. Eu i-am cântat «Hora Unirii», care dans Parsche l-a compus pe note pentru întreaga orchestră. Am exercitat «Hora Unirii» prin mai multe zile şi în urmă s-a dat o reprezentație de dansuri naționale, unde s-a dansat şi «Hora Unirii» şi de cei de națiune străină”[14].

La finele anului 1918, lagărul de prizonieri din Casele D’Altamura a fost vizitat de „marele român ardelean, preotul Vasile Lucaciu, dimpreună cu colonelul Ioan Florescu, ataşatul militar al României pentru Italia din Roma. Aceştia veniră în propagandă şi în căutarea de români prin lagărele de prizonieri pentru formarea de voluntari români (Legiunea română)”[15].Timp de mai multe luni, Pamfil Cuciureanu are şansa de a fi instruit de ofițerii români Ursu şi Sindrişteanu, alături de alți 11 români şi de a primi gradul de ajutor de sublocotenent oferit de Ministerul de Război italian.

În primăvara anului 1919, Pamfil Cuciureanu, în calitate de component al orchestrei, cu tricolorul la veston, a avut şansa să-l întâlnească personal pe preotul Vasile Lucaciu. Momentul întâlnirii l-a impresionat pe autor: „La prima privire, când m-a zărit preotul Lucaciu între prizonierii de la orchestră, a venit direct la mine şi m-a întrebat următoarele: «Cum mă numesc? Din ce parte sunt? Ce profesie ocup în civil? Şi cum de mă aflu în orchestră cu străini de națiune?» Eu i-am răspuns că îmi place muzica, mă numesc Cuciureanu Pamfil, sunt învățător din Bucovina, jud. Rădăuți şi am intrat ca voluntar în legiunea română”[16]. Vara anului 1919 a fost

[11] *Ibidem*, f. 32.
[12] *Ibidem*, f. 33.
[13] *Ibidem*, f. 36.
[14] *Ibidem*, f. 47.
[15] *Ibidem*, f. 48.
[16] *Ibidem*, f. 49.

BDD-A32674 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:06 UTC)

dedicată de autor vizitelor și cunoașterii. „Fiind în Italia, în cadrul ofițerilor de legiune, am avut ocazia și permisiunea să vizităm cele mai însemnate localități istorice de pe vremea romanilor: Roma antică, Columna lui Traian Împăratul, Biserica Sf. Petru, Vaticanul, Arcul lui Constantin […], Neapole, Pompei și Herculanum”[17].

La începutul lunii octombrie a anului 1919, Pamfil Cuciureanu este înrolat în Batalionul 30 pentru repatriere în România și îmbarcat apoi pe vaporul Semiramis. După o perioadă de doi ani și jumătate trăiți în Italia, în ziua de 22 octombrie 1919, „la orele 4 după masa se dă semnalul de pornire, podul din port se deschide, vaporul se pune în mișcare, italienii ne salută cu strigăte de «Vivat la Romania»! Voluntarii români răspund: «Vivat la Italia»!”[18] După o călătorie de șase zile și șase nopți, vaporul a ajuns la Constantinopol, unde a staționat 30 de ore. La începutul lunii noiembrie 1919, autorul memorialist mărturisește cu emoție momentul ajungerii în portul Constanța, „când am călcat pentru prima oară pe pământul patriei române numite România Mare”[19]. După alte 12 zile petrecute la Constanța, până la formarea trenului pentru cei 1 600 de voluntari, la 13 noiembrie 1919 începea călătoria spre Cernăuți. Ajuns în gara Cernăuți, la 18 noiembrie 1919, autorul nu amintește nimic în însemnările sale de unirea Bucovinei cu România, ci descrie înăbușirea unei răscoale a soldaților ucraineni de către soldații români din Regimentul 114. Revolta amintită a avut loc la Hotin. La Cernăuți, probabil se luaseră măsuri de securitate. În aceeași zi, Pamfil Cuciureanu pleacă spre familia sa de la Bilca, localitatea de domiciliu, și se prezintă cu ordinul de demobilizare.

Pentru meritele sale, învățătorul Pamfil Cuciureanu a fost decorat în anul 1931 cu „Medalia Ferdinand I cu spade pe panglică’’, pentru calitatea de ajutor de sublocotenent (stegar) din legiunea română formată în Italia în anii 1916–1919.

Această decorație a fost oferită mai multor voluntari, în 8 iunie 1932, de către generalul de armată Iacob al garnizoanei Cernăuți”[20].

[17] Idem, caietul 2, f. 1.
[18] *Ibidem*, f. 2 și urm.
[19] *Ibidem*, f. 3.
[20] *Ibidem*, f. 11.

BDD-A32674 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:06 UTC)